

Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcı ve Eleştirel Düşünceyi Geliştirme Pratikleri: Bilgehan Gündoğan İle Söyleşi

Yasemin Tezgiden-Cakcak¹

Eleştirel Pedagoji Dergisi'nin bu sayısında okul öncesi eğitiminde yaptığı yaratıcı, yenilikçi ve eleştirel çalışmalar ile bizlere ilham ve umut veren ODTÜ Yuva ve Anaokulu Okul Öncesi Öğretmeni Bilgehan Gündoğan ile söyleşiyoruz. Çocuklarda merak uyandırması, adalet duygusunu geliştirmesi, söz hakkı sahibi oldukları bilincini yerleştirmesiyle okul öncesinde eleştirel pedagoji uygulamaları yapan Bilge Öğretmen kızım Yaprak Cakcak'ın ve arkadaşlarının, Orman Grubu sınıfının üç yıldır öğretmeni. Beş yaşındaki Orman Grubu² çocuklarına Bilge Öğretmen nasıl bir öğretmen diye sorunca onu şöyle tarif ediyorlar: "Tatlı biri", "iyi bir öğretmen", "güzel", "eğlenceli", "çok çok çok iyi bir öğretmen, öğretmenimiz bizi seviyor", "etkinlik yapmayı seven biri", "çok komik bir öğretmen", "güzel bir öğretmen, azıcık sarılıyoruz, azıcık öpüyoruz, azıcık da onunla dans ediyoruz." Bilge Öğretmen en çok neyi sever dediğimizde "bizi, bizimle oynamayı," "bizle etkinlik yapmayı", "dans etmeyi", "bizimle bahçede oynamayı", "bize bir şeyler öğretmeyi" şeklinde yanıtlar alıyor. Bilge Öğretmen çocuklarla öylesine ilgileniyor, öyle güzel çalışmalar yapıyor ki çocuklar hem düşüncelerini hem duygularını güzel biçimde ifade edebiliyor, hem kendi haklarını hem arkadaşlarının hakkını savunabiliyor, birbirlerini okulda ve dışarıda kolluyor, birbirlerine zor anlarında destek oluyorlar. Kolektif olarak hikâye yazıyor, doğal malzemelerle sanatsal çalışmalar yapıyor, resimli hikâye kitaplarını görsellerden okuyabiliyor, hatta okul içinde minik eylemler bile yapabiliyorlar. Hasta olup okula gidemediklerinde üzülüp ağlıyorlar. Yaptıkları onca etkileyici çalışmayı burada anlatmak mümkün değilse de bir bölümü üzerine Bilge Öğretmen ile sohbet ettik.

¹ gbilge@metu.edu.tr, yasemintezgidencakcak@gmail.com

² Orman Grubu çocuklarının fotoğraflarının bu söyleşide yayınlanmasına izin verdikleri için ODTÜ Yuva ve Anaokulu Orman Grubu velilerine ve yazıya katkıları için Dr. Ebru Eren-Kükürt'e teşekkür ederiz.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Sevgili Bilge Öğretmenim, önce bize biraz kendinizi tanıtır ve mesleğinizi böylesi aşk ve özveriyle yapmanızın sırrını anlatır mısınız?

Bilgehan Gündoğan: Öncelikle bu nazik davet ve güzel sözleriniz için teşekkür ederim. Yaklaşık on üç yıldır çocuklarla çalışıyorum ve bu süreçte hem mesleki hem de kişisel olarak gelişmeye, dönüşmeye devam ediyorum diyebilirim. İşin sırrına da gelince, aslında çok gizemli bir tarafı yok. Hatta belki çok klişe gelecek ama işimi gerçekten severek ve tüm enerjimle yapmaya çalışıyorum. Bu sevgi doğal olarak çocuklara da yansıyor. Çünkü onlar filtresizdir, öğretmenlerine güveniyor ve kendilerini rahat ifade edebiliyorlarsa orada gerçek bir bağ oluşmuş demektir. Çocuklar yetişkinin kalbiyle orada olup olmadığını hisseder ve ancak kalbinizle onların dünyasına dâhil olabilirsiniz. Benim için öğretmenliğin özü tam da burada yatıyor, dürüstlük ve samimiyette... Elbette zorlandığım zamanlar da oluyor, çünkü bu meslek büyük bir sabır ve özveri istiyor. Özellikle mesleğe başladığım ilk yıllarda, kendimi çok sabırlı biri olarak tanımlayamazdım, hala da öyle belki de... Zaman içinde kendi sabırsızlığımı çocuklarda gördükçe onları daha iyi anladığım ve o bakış açısıyla bugün daha farkında ve esnek olduğum, daha öğrenen bir yerdeyim. Sanırım bu işin en önemli sırrı da burada, onlarla her gün yeni bir şey öğreniyor olmakta. O yüzden, yaptıklarımın çocuklarda nasıl bir karşılık bulduğuna odaklanıyorum. Nitekim paylaştığınız cümlelerde de olduğu gibi, çocukların öğretmenlerini anlatırken söyledikleri o birkaç kelime bile sınıfta kurulan ilişkiyi ve o iklimin nasıl yaratıldığını anlatmaya fazlasıyla yetiyor. Zaman içinde fark ettiğim şey şu oldu: Çocukların okul dışında da birbirlerini sahiplenmeleri, haklarını savunmaları ya da zor anlarda birbirlerine destek olmalarının, kendiliğinden gelişen davranışlar değil, sınıfta kurulan güvenli ilişkinin bir sonucu olduğunu sanıyorum. Örneğin sınıfta ağlayan arkadaşlarını gördüklerinde doğrudan bana yönelmek yerine, onun yanına gidip elini tutarak ona destek olup duygusunu paylaşmaya çalışıyorlar. Sınıfta uyguladığımız empati ve duygusal gelişime dayalı uygulamaların yansımalarının bir sonucu olduğunu düşünüyorum.

Yasemin Tezgiden-Cacckak: Bir veli olarak, sizin bitmek bilmeyen enerjinizi, mesleğinize ve çocuklara yönelik sevginizi ve samimiyetinizi hayranlıkla izliyorum. Öğrencilerinizle kurduğunuz ilişkiye yönelik bir sorum var ilk olarak. Öğrencilerinizin ilk günden size Bilge diye hitap edebileceğini söylediniz. Onlar size çoğunlukla Bilge diyor ve bu benim çok hoşuma gidiyor. Neden Bilge?

Bilgehan Gündoğan: Öncelikle, bir veli olmanızın ötesinde, eğitim alanındaki akademik birikim ve deneyiminizle, çocuklarla olan ilişkiyi bu kadar yakından ve duyarlılıkla takip ediyor olmanızı ve gözlemlerinizi çok kıymetli buluyorum. Sizin de söylediğiniz gibi biz eğitimciler, üç yaşında yani çok erken bir dönemde, belki anne-babalarından sonra onlara temas eden ilk yetişkinleriz. Haliyle önceliğim, onlara ihtiyaç duydukları ve güvende olduklarını hissedecekleri ortamlar hazırlamak. Bunun ilk adımında da çocuklar öğretmenlerine karşı bir yakınlık arayışında olurlar, isimle hitap etmeleri de güzel bir başlangıç oluyor ve mesafeyi kaldırıyor bence. Tam da bu sebeple ulaşılabilir olmayı, çocukların güvende hissettikleri ve kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir başlangıç yapmayı tercih

ediyorum. Bu yakınlık ya da samimiyetin, nasıl adlandırıyorsak, çocukların hata yapmaktan çekinmemelerini sağladığına, beraberinde sağlıklı bir ilişkinin kapılarını da araladığına inanıyorum. Ayrıca bir öğretmen olarak bu samimiyeti sağlamamanın, sağlıklı sınırlar koymakla çeliştiğini de düşünmüyorum.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Ben de tam bunu soracaktım. Öğrencilerinizle böylesi eşitlikçi bir ilişki kurmanıza rağmen öğretmen olarak mesleki otoritenizin hiç sarsılmadığını görüyorum. Tersine sizi hem çok seviyor hem de öyle ciddiye alıyorlar ki yakın ilişkilerle sağlıklı sınırların dengesini çok iyi kurabildiğinizi anlıyorum. Bence bu ikisi sağlıklı öğretmen-öğrenci ilişkisi için çok önemli. Zira eleştirel pedagoji öğrenci-öğretmen çelişmesini aşarken bir yandan da öğrenme-öğretme ortamını yaratmak için öğretmenin mesleki otoritesinin gerekli olduğunu savunur. Bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Bilgehan Gündoğan: Bir öğretmen olarak her çocuğa aynı mesafede, adil ve tutarlı bir şekilde yaklaşmaya özen gösteriyorum, çünkü her bir çocuk benim için özel ve kıymetli. Aynı zamanda sınıftaki klasik öğretmen – öğrenci arasındaki “bilen” – “bilmeyen” rolleri yerine; benim rolümün rehber pozisyonunda olmasına, çocuklardaki merakı uyandırıp öğrenme isteğini tetiklemesine önem veriyorum. Sizin de belirttiğiniz gibi, mesleki otorite burada işlevsel hale geliyor. Örneğin çocuklar sanılanın aksine sınırları sever. Ben sınıf içerisinde, daha okulun ilk günü çocuklara bir otorite figürü olarak kuralları tek taraflı sıralamak yerine; onların da fikirlerini alarak kuralların amacı üzerine düşünmeye, sınırları birlikte belirlemeye, kendilerini sürecin bir parçası olarak görmelerini sağlamaya dikkat ediyorum. Çocuklar, sözlerine değer verildiğini gördüklerinde çok daha hızlı bir şekilde içselleştiriyorlar. Sınırların tutarlı, net olduğu ve sözlerinin dikkate alındığı bir ilişkide çocuklar, öğretmeni seviyor, güveniyor, hem de ciddiye alıyorlar. Ben de sanırım dengeyi bu şekilde sağlıyorum. Öğretmenin bu sınırları sevgi ve tutarlılıkla koruması, çocuklara güvenli bir çerçeve çizip söz hakkı tanınması eleştirel pedagojinin de okul öncesindeki karşılığı sanırım. Zaten bu yaklaşım, otoriteyi değil, baskıyı reddediyor.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Bu söyledikleriniz bana Yaprak'ın şu sözlerini çağrıştırdı: “Okulumuzda *yasak* diye bir kelime kullanmıyoruz.” Bu sizin ısrarla üzerinde durduğunuz bir şey benim anladığım. Bu noktayı eğitim yaklaşımınıza bağlamak isterim. Okul öncesi eğitimde sizi yönlendiren ilkeleri anlatabilir misiniz?

Bilgehan Gündoğan: Evet Yaprak'ın da söylediği gibi sınıf içerisinde “yasak” kelimesini kullanmayı doğru bulmuyorum çünkü bana çok dıştan denetimli, otorite tarafından konulmuş ve sorgulanamayan keskin bir sınır gibi geliyor. Öğretmen ve öğrenci arasındaki kural koyan ve kurala uyan rollerinin olduğu hiyerarşik bir iletişim yerine; neden-sonuç ilişkisini ve empatiyi ön plana çıkaran diyaloga dayalı bir dil kullanmayı tercih ediyorum. Örneğin, sınıf içerisinde koşmak istediklerinde onlara doğrudan “yasak” demek yerine sınıfta koşmanın masa ve sandalyeler nedeniyle tehlikeli olabileceğini anlatıyorum. Bahçenin ise koşmak için daha uygun bir alan olduğunu açıklayarak, davranışlarının sonuçları

hakkında öngörü edinmelerini ve kendilerini güvenli bir şekilde yönlendirmelerini sağlıyorum. Böylelikle çocuklar bir kuralın nedenleri üzerine düşündüğünde kuralın nedeni, kimin yararına olduğu, bu kurala uymamaları durumunda neler olabileceği hakkında fikir yürütebiliyor. Bunlarla birlikte, belirli bir modele bağlı kalmaktan ziyade, farklı yaklaşımlardan beslenmeyi tercih ediyorum. Sınıf içindeki yaşantımızda Montessori, Reggio Emilia, Waldorf gibi pek çok yaklaşımın izleri görülebiliyor. Bağ odaklı yaklaşım da bunlardan biri ve özellikle çocukların okula uyum sürecinde güvenli bağ kurmasının sağlanmasında oldukça yararlı oluyor. Öğrenme ortamında demokratik, çocuk merkezli ve oyun temelli yaklaşımı tercih ediyorum. Okul öncesi dönemde çocukların kendilerini güvende hissetmeleri, merak duygularını canlı tutmaları ve aktif katılımları benim için çok önemli. Sınıfta her çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını gözetmeye, yaparak yaşayarak öğrenmelerine ve kendi hızlarında ilerlemelerine fırsat vermeye çalışıyorum. Çocukların en iyi oyun yoluyla öğrendiğinin bilinciyle, oyunu eğitim sürecinin doğal ve en önemli parçası olarak kullanmaya özen gösteriyorum. Mesela, Ankara'yı tanıtırken öncesinde çocuklara şehrin önemli simgelerini görsellerle anlattım. Ardından çocukları gruplara ayırarak, ahşap bloklarla seçtikleri yerleri inşa etmeleri yönünde destek olmaya çalıştım. Bu süreçte hem yaratıcılıklarını hem de mekânsal düşünme becerilerini aktif olarak kullandılar. Daha sonra yaptıkları yapıların tanıtımını bir drama etkinliği içinde diğer arkadaşlarına sundular. Her grup yaptıkları yapıyı arkadaşlarına bir rehber gibi tanıttı, diğer çocuklar da ziyaretçi rolünde gezerek yapının özelliklerini inceledi. Bu etkinlik sırasında çocuklar öyle dikkatli ve detaycı davrandılar ki, Etnografya Müzesi'nin önünde bulunan Atatürk'ün at üzerindeki heykelini bile büyük bir özenle ve kendi seçtikleri malzemelerle hiçbir müdahale olmaksızın yaratıcı şekilde tasarladılar. Böylece çocuklar bilgiyi oyun yoluyla deneyimleyerek öğrendiler, arkadaşlarıyla paylaşarak ifade etme ve sosyal etkileşim becerilerini de geliştirmiş oldular. Etkinliğin etkisi kalıcı oldu, haftalar sonra bir gezimiz esnasında, Ankara Kalesi'ni uzaktan gördüklerinde ve Hitit heykelinin önünden geçtiğimizde, önceki öğrenmelerini hatırlayıp heyecanla arkadaşlarıyla paylaştılar.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Merak duygularının çok geliştiğini gözlemleyebiliyorum. Yaprak bir gün eve gelip “Anne sen Shakespeare’i tanıyor musun?” diyor. Başka bir gün Salvador Dali’nin “Belleğin Azmi” adlı resmini biliyor musun diye soruyor, Van Gogh ve Picasso resimlerini nasıl birbirinden ayıracağını anlatıyor ve ben şaşırıp kalıyorum. Mutluluğun resmini yapıyor Abidin Dino diyor. Osman Hamdi Bey’den ve ressam Frida Kahlo’nun otoportrelerinden söz ediyor. Bir veli ve eğitimci olarak 5 yaşındaki kızımdan bunları duymak beni büyülüyor. Diğer arkadaşlarıyla bunlar üzerine sohbet ettiklerini duyuyorum. Öğrencilerin yaratıcılığını artırmak ve onların eleştirel düşünen bireyler haline getirmek için çok büyük çaba sarf ediyorsunuz. Bu alanda yaptığınız çalışmalardan söz eder misiniz?

Bilgehan Gündoğan: Aslında çocukların bu meraklı, sorgulayan ve bağlantı kurabilen bireyler olarak kendilerini bu kadar güzel ve güçlü ifade etmeleri beni şaşırtmıyor, çünkü sınıf içinde sanat öğrenme sürecimizin merkezinde yer alıyor. Resim, müzik, tiyatro, drama gibi alanlar çocukların sadece bilgi edinmesini değil, düşünmesini, yorumlamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştırıyor. Sanatın bu besleyici gücünü okul öncesinde dönemde çok kıymetli buluyorum. Mesela, William Shakespeare’i tanıtırken onun ünlü bir tiyatro yazarı olduğunu kısaca anlatıyor sonra süreci yalnızca anlatımda bırakmayıp, sınıfta Shakespeare’e bürünüp hikâyeyi başlatıyorum. Çocuklara küçük roller ve görevler veriyorum ancak hikâyenin nasıl devam edeceğini, nereye evrileceğini tamamen çocukların hayal güçlerine bırakıyorum. Süreç doğaçlama ilerliyor. Bu sayede Shakespeare gibi soyut ve zor görülebilecek bir isim çocukların dünyasında yaşanmış ve anlamlandırılmış bir deneyime dönüyor. Bir öğretmen olarak bu çalışmaların olumlu etkisini, çocukların merak dolu bakışlarını ve heyecanlı katılımlarını gördükçe, daha fazlasını nasıl sunabilirim diye düşünüyorum. Çünkü okul öncesi dönem, Montessori’nin de vurguladığı gibi çocukların emici zihinlerinin ve yaratıcılıklarının en yoğun olduğu dönemdir. Bu yüzden biz eğitimcilere düşen de bu dönemde çocuklara yaratıcılığı öğretmekten çok, zaten içlerinde var olan

potansiyeli beslemek ve açığa çıkarmaktır. Sınıf içinde de tek bir doğru cevabı olan sorular sormak yerine, açık uçlu sorular sorarak düşünceleri yönünde destekliyorum. Bazen de hikâyenin başını anlatıp sonunu onların hayal gücüne bırakarak farklı çözümler bulmalarını, daha doğrusu kendi bakış açılarını oluşturmalarını sağlıyorum. Örneğin, üzerinde farklı nesnelerin resimlerinin bulunduğu hikaye taşlarımız var. Taşın birinde şemsiye, diğerinde ağaç vb. basit resimler yer alıyor. Bu taşları bir kese içerisine koyup, her çocuğa sırayla bir tane seçtiriyorum. Hikâyeyi başlatmak için ben de kendime bir taş seçip, üzerindeki resmi kullanarak hikâyeyi başlatıyorum. Daha sonra her çocuk kendi sırası geldiğinde, taşındaki resmi de kullanarak hikâyeyi sürdürüyor. Bu yöntem sayesinde çocuklar hem hayal güçlerini hem de yaratıcılıklarını geliştiriyor ve kendilerini ifade etme fırsatı buluyorlar. Beraberinde çok yapılandırılmış çalışmalardan uzak duruyorum ve özgünlüklerini korumalarını önemsiyorum. Benim için kritik nokta; çocuğun yaptığı her ürün ve düşüncede kendi izini bırakabilmesidir. Bu hem yaratıcılığın hem de eleştirel düşünmenin en güzel göstergesidir.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Ben de hikâye anlatımı ve yaratıcılık konusuna gelecektim. Orman Grubu çocukları, yani sizin sınıfınız kolektif olarak Orman Macerası adlı enfes bir hikâye kitabı yazıp resimlediler bu yıl. Bu nasıl oldu, biraz anlatır mısınız? Çocukların yaratıcılığını hem hikâye kurmada hem resmetmede nasıl bu kadar güçlendirdiniz?

Bilgehan Gündoğan: Bu çalışma, bizim sınıfta zaten uzun zamandır yaptığımız bir alışkanlıktan ortaya çıktı. Ben çocuklara kitap okurken mutlaka yazarından, resimleyen kişiden bahsederim. Bu sayede erken okuryazarlık çalışmalarını kapsamında çocukların yazı farkındalığı becerileri gelişirken, aynı zamanda kitabın kolektif bir emeğin ürünü olduğu bilgisini de ediniyorlar. Okul öncesi dönemde çocuklara bir bilgiyi somutlaştırdığınızda anlam kazanır. Buradan yola çıkarak, neden bir sınıf kitabımız olmasın diye düşündüm ve hemen işe koyulduk. Her sayfa bir çocuğa aitti, hem anlatacak hem de resmedecekti. Ama bunu

yaparken rastgele değil, bir bütünlük sağlamak amacıyla birbirlerini dinleyerek ilerlemeleri yönünde onlara rehberlik etmeye çalıştım. Bir çocuk başladı, diğeri arkadaşının kaldığı yerden hikâyeyi devam ettirdi. Amacım, bireysel üretimden çok kolektif bir eserin parçası olabilmeleriydi. Bir kitabın nasıl ortaya çıktığını adım adım yaşayarak deneyimleme şansı buldular. Sonuç olarak ortaya gerçekten çok tatlı

bir kitap çıktı, ama asıl güzel olan şey çocukların süreci sahiplenmesiydi. Heyecanla bu sayfayı ben yaptım demeleri, her sayfayı hangi arkadaşının yaptığına kadar detaylandırmaları çok kıymetliydi. Bu süreçte şunu bir kez daha gördüm ki çocuklar yaparak ve yaşayarak deneyimlediklerinde çok daha kalıcı öğrenmeler ortaya çıkıyor.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Gerçekten harika bir çalışma. Emeklerinize sağlık hepinizin. Yaratıcılıklarının ve hayal güçlerinin gelişmesinde okuma çalışmalarının, tiyatrunun, müze gezilerinin, ressamları tanıtmanızın etkisi büyük sanki. Ne dersiniz?

Bilgehan Gündoğan: Mutlaka büyük bir etkisi var. Ankara gibi kültürel olanaklar açısından zengin olan bir şehirde yaşadığımız için bu konuda çok şanslı olduğumuzu düşünüyorum ve elbette avantajlarını sonuna kadar kullanıyoruz. Mesela, Resim ve Heykel Müzesi'ne gitmeden önce çocuklara, bazı eserleri tanıtıyorum daha sonra müzeye gittiğimizde, bu tanıtımı bir oyuna çeviriyoruz. Çocuklar ellerindeki kartlarda gördükleri eserleri müze içerisinde bulmaya çalışıyorlar. Bu süreç, onların hem gözlem yeteneklerini hem de estetik ve duygusal farkındalıklarını geliştiriyor, ayrıca eserleri yerinde görme şansı bulmaları öğrenmeyi daha anlamlı hale getiriyor. Yine ressamları çalışırken eserleri tanıtıp onu birebir kopyalamak yerine, sanatın yorumlanabilen ve esneyebilen yönünü keşfediyorlar. Aynı resmin farklı şekillerde yorumlanabiliyor

olması da yaratıcılığın kapılarını açıyor. Aynı zamanda, sınıftaki sanat çalışmalarında süreç odaklı bir yaklaşımla hareket ediyorum. Çalışmanın sonucuna değil; çocukların resmi yaparken verdiği kararlar, hayal güçlerini kullanma biçimleri ve yaratıcılık süreçlerini değerli buluyorum. Bu da yaratıcılıklarını besliyor. Şüphesiz, okuma çalışmaları da çocukların kelime dağarcığını zenginleştirerek ifade edici dil ve yaratıcı düşünme becerisine büyük katkı sağlıyor. Okul öncesinde dramayı çok önemli bir yerde, tüm bunların merkezinde tutuyorum. Drama sadece bir oyun değil, çocuğun günlük yaşamdan esinlenerek kuaför, kasiyer, aşçı gibi rollere büründüğü, hayal gücünü, duyu ve düşüncelerini kullanarak kendini ifade etme

fırsatı bulduğu önemli bir alandır. Sınıf içerisinde de dramayla çalıştıkça, çocukların bu yolla daha derin ve kalıcı öğrendiğini fark ettim ve bu farkındalıktan sonra birçok çalışmayı doğal olarak drama üzerinden kurgulamaya başladım. Örneğin; okul öncesi döneme çok uygun ve görsel olarak da çocukların hemen dikkatini çeken Van Gogh'un Kargalar ve Buğday Tarlası tablosu üzerinden ilerlediğimiz bir süreç vardı. Bu tabloyu çocuklara tanıtırken, Atatürk'ün çocukken dayısının çiftliğinde kargaları kovaladığına dair bilinen bir anıyı da tekrar paylaştım. İlk bakışta birbirinden bağımsız gibi görünen bu iki anlatı, çocukların zihninde çok hızlı birleşti, o günden sonra çocuklar bu tabloya sadece bir resim olarak değil, bir hikâye ve bilgi bütünlüğü içinde bakmaya başladılar. Bu noktada süreci drama ile derinleştirdik. "Bu tabloyu canlandırsak neler olurdu" sorusunu sorduğum anda çocuklar büyük katılım gösterdi, hemen oyunun içinde olmak istediler. Bir buğday tarlası hayal ettik, korkuluklar, kargalar ve çiftçi gibi roller ise tamamen çocukların talepleriyle belirlendi. Kimi korkuluk, kimi karga, kimi de tarladaki çiftçiyi canlandırmak istedi. Tüm bu roller çocukların istekleri ile doğaçlama olarak şekillendi ve ilerledi. Ben bu süreçte daha çok oyunu yöneten değil, çocukların hayal gücünü serbestçe kullanabilmelerinin önünü açan bir noktada kalmayı tercih ettim. Çocukların bu kadar istekli bir şekilde sürecin içine girmesi, rolleri sahiplenmesi ve başka arkadaşlarına da oyunda alan açmaları dramayı neden bu kadar merkezde tuttuğumu çok daha net anlatıyordur sanırım. Bu tür çalışmalarla çocuklar yalnızca bilgiyle değil, içlerinden gelen potansiyeli fark ederek sürecin aktif bir parçası haline geliyorlar.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Gerçekten de kendilerini çok iyi ifade ediyorlar. Örneğin Yaprak "anne bu bana haksızlık olmuyor mu?", "bu ayrımcılık", "arkadaş ayrımcılığı yapmıyoruz" biçiminde konuşarak hakkını arayabiliyor. Bunun zamana yayılan bir çalışma olduğunun farkındayım ama son dönemde Çocuk

Hakları üzerine ayrıca çalıştığınızı biliyorum. Çocuklara dövizler yaptırıp onlarla okul içinde mini bir eylem yaptınız sanki. Bunlardan biraz söz eder misiniz?

Bilgehan Gündoğan: Çocukların kendilerini bu kadar net ve özgüvenli bir şekilde ifade edebiliyor olmaları elbette çok etkileyici. Haklarını arıyor olmaları zaman içinde desteklenen bir sürecin sonucu. Çocuk haklarının üzerinde durmamızın nedeni de tam olarak buydu. Çocukların yalnızca kurallara uyması değil; kuralların nedenini anlamaları, sorgulamaları ve kendilerini güvenle ifade edebilmeleri. Mesela çok yakın bir zaman diliminde bunu çok net yaşadığım bir an oldu. Bir etkinlik esnasında her çocuğa beyaz hamur vermiştim. Malzeme yetmediği için iki çocuğa da renkli hamur vermek durumunda kaldım. Bir iki çocuk “Ama bu bize haksızlık olmuyor mu? Bize neden renkli vermedin?” dedi. Açıkçası bir öğretmen olarak durup kendimi sorguladım, çünkü gerçekten çok haklı bir soruydu. Hemen çocuklara dönüp “Peki sizce bunu nasıl daha adil bir hale getirebiliriz?” diye sordum. Kendi aralarında konuşup herkesin istediği malzemeyi kullanabileceğine dair bir çözüm önerdiler ve birlikte uyguladık. Aslında çocuk hakları çalışmalarını tam da böyle günlük yaşamın içerisindeki bu küçük anlar üzerinden ele almalıyız. Burada benim için belirleyici olan şey ortaya çıkan çözümden çok, çocukların bir haksızlıkla karşılaştığında bunu fark edebilmeleri ve çekinmeden dile getirebiliyor olmaları. Çünkü bu tür anları, çocukların hak duygusunu yaşamın tamamına taşıyabilecekleri ve iç farkındalık geliştirdikleri bir kırılma anı olarak görüyorum. Sözü ettiğiniz bir diğer etkinlikte ise, Çocuk Hakları Gününü farkındalık yaratmak için bir fırsat olarak gördüm. Öncesinde, sohbetimiz esnasında konuyu doğrudan anlatmak yerine, bu konuda ne bildiklerini anlamaya çalıştım. Günlük hayatta yaptıkları pek çok şeyden bahsettik, okula gitmek, oyun oynamak ve yemek yemek gibi. Ancak beni asıl etkileyen, onların verdiği cevaplar oldu. Mesela, dinlenme ve eğlenme hakkı... Çünkü tam da çocuk diliyle ve çok gerçek bir yerdendi. Esasen, bir çocuğun kendi ihtiyacının bilincinde olup, bu kadar rahat ifade edebilmesi, fikirlerinin önemsendiği, özgür ve demokratik bir anlayışla yaptığımız çalışmaların amacına ulaştığının bir göstergesidir. O gün çocuklar aslında bunu kanıtladı. Bahsettiğiniz mini yürüyüşümüz de şöyle oldu; çocuk hakları hakkında konuştuk. Sonra çocuk haklarını kendi çizimleriyle ifade ettikleri pankartlar hazırladılar ve bunu herkesle paylaşmak için heyecan duydular. Pankartları ellerinde tutarak okulu dolaştık ve öğrendiklerimizi herkesle paylaştık. Böylelikle hem çocuk hakları konusundaki fikirlerini ifade etmiş, hem

çünkü gerçekten çok haklı bir soruydu. Hemen çocuklara dönüp “Peki sizce bunu nasıl daha adil bir hale getirebiliriz?” diye sordum. Kendi aralarında konuşup herkesin istediği malzemeyi kullanabileceğine dair bir çözüm önerdiler ve birlikte uyguladık. Aslında çocuk hakları çalışmalarını tam da böyle günlük yaşamın içerisindeki bu küçük anlar üzerinden ele almalıyız. Burada benim için belirleyici olan şey ortaya çıkan çözümden çok, çocukların bir haksızlıkla karşılaştığında bunu fark edebilmeleri ve çekinmeden dile getirebiliyor olmaları. Çünkü bu tür anları, çocukların hak duygusunu yaşamın tamamına taşıyabilecekleri ve iç farkındalık geliştirdikleri bir kırılma anı olarak görüyorum. Sözü ettiğiniz bir diğer etkinlikte ise, Çocuk Hakları Gününü farkındalık yaratmak için bir fırsat olarak gördüm. Öncesinde, sohbetimiz esnasında konuyu doğrudan anlatmak yerine, bu konuda ne bildiklerini anlamaya çalıştım. Günlük hayatta yaptıkları pek çok şeyden bahsettik, okula gitmek, oyun oynamak ve yemek yemek gibi. Ancak beni asıl etkileyen, onların verdiği cevaplar oldu. Mesela, dinlenme ve eğlenme hakkı... Çünkü tam da çocuk diliyle ve çok gerçek bir yerdendi. Esasen, bir çocuğun kendi ihtiyacının bilincinde olup, bu kadar rahat ifade edebilmesi, fikirlerinin önemsendiği, özgür ve demokratik bir anlayışla yaptığımız çalışmaların amacına ulaştığının bir göstergesidir. O gün çocuklar aslında bunu kanıtladı. Bahsettiğiniz mini yürüyüşümüz de şöyle oldu; çocuk hakları hakkında konuştuk. Sonra çocuk haklarını kendi çizimleriyle ifade ettikleri pankartlar hazırladılar ve bunu herkesle paylaşmak için heyecan duydular. Pankartları ellerinde tutarak okulu dolaştık ve öğrendiklerimizi herkesle paylaştık. Böylelikle hem çocuk hakları konusundaki fikirlerini ifade etmiş, hem

de okuldaki diğer arkadaşlarının konuyla ilgili farkındalığını yükseltmiş oldular. Aslında bu etkinliğin, onların yaptıkları çalışmaları paylaşma ve görünür kılma isteğinden doğduğunu söyleyebilirim.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Çocukların kendilerini böyle özgürce ifade edebilmiş olmaları gerçekten de uzun zamandır verdiğiniz emeğin bir sonucu. Sizi gönülden tebrik ederim. Son olarak doğa ile, doğal malzemelerle, bitkilerle, ormanla temas içinde yetiştiriyorsunuz çocukları. Sınıf bahçenize çiçek ve meyve fideleri ektiniz, onları suladınız, büyüttünüz, ürünleri toplayıp yediniz. Orman okulu çalışması kapsamında haftanın konularını ormanda işlediniz,

organik malzemelerden saat yaptınız örneğin en son. Bu konuda neler söylersiniz?

Bilgehan Gündoğan: Okul öncesi eğitimde öğrenmenin anlamlı ve kalıcı olabilmesi için çocuğun aktif katılımı çok önemlidir. Günümüzde birçok çocuk sebze ve meyveleri hazır halde görüyor, hatta en temel meyve ve sebzelerin toprakta mı yoksa ağaçta mı yetiştiği konusunda bile yeterli bilgi ve deneyime sahip olmayabiliyorlar. Biz de şehir hayatında çok da kolay bulunmayan bir bahçe imkânına sahipken, bu alanı çocukların öğrenme sürecinin doğal bir parçası haline getirmek için kullandık. Çocuklar, bir bitkinin ekilmesinden sulanmasına, bakımından büyümesini bekleyene kadar her aşamada sorumluluk üstlenerek, sabretmeyi, emeğin değerini ve sürecin önemini bizzat deneyimleyerek öğrenme fırsatı buldular. ODTÜ gibi bir üniversitenin kampüsünde bulunan bir okul olmanın sağladığı bir başka güzel imkânsa orman okulu uygulamasıdır sanırım. Sizin de söylediğiniz gibi bazen haftalık belirlenen konuları ormana uyarlıyoruz, bazen de sadece gözlem ve keşfe dönük çalışmalar yapıyoruz. Bu sayede çocuklar, doğayı bizzat deneyimleyerek keşfetmeye, risk almaya ve karşılaştıkları problemlere içinde bulunan şartlar çerçevesinde uygun çözüm yolları üretmeye çalışıyorlar. Mesela ormanda kullanmaları gereken yolda, bir su birikintisi olduğunu fark ettiklerinde onu aşmak için taş, kozalak ve dalları kullanarak birçok farklı yol deneyebiliyorlar. Bu süreç, hem kendi-

lerine güvenlerini ve yapabilirim hissini, hem de yeni fikirler üretmelerini destekliyor. Ormanda olmak, bir yandan çocuklara özgürce hareket alanı sağlarken, öte yandan da iş birliği içinde, doğayla dost bir ilişki kurmalarına olanak tanıyor. Ayrıca, yapay materyaller yerine doğanın sunduklarından faydalanarak, yaratıcılıklarını da ortaya çıkardıkları çok yönlü bir öğrenme ortamı oluşuyor.

Yasemin Tezgiden-Cakcak: Bilge Öğretmenim, zamanınız, enerjiniz ve varlığınız için çok çok teşekkür ederim. İyi ki sizler gibi eğitimciler var. Söyleşimize katıldığınız için çok teşekkür ederim.

Bilgehan Gündoğan ile yaptığımız bu söyleşide paylaşılan deneyimler, eleştirel pedagoji yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde yalnızca çocuk merkezli bir eğitim anlayışına değil, aynı zamanda özgürleştirici bir öğrenme pratiğine de işaret etmektedir. Öncelikle sınıf içinde kurulan diyalojik ilişki, Paulo Freire'nin "bankacı eğitim modeli"ne karşı geliştirdiği "problem tanımlayıcı eğitim" anlayışıyla güçlü bir paralellik taşımaktadır. Freire'nin eleştirdiği bankacı model, bilgiyi öğretmenden öğrenciye tek yönlü ve durağan bir aktarım olarak kurgularken, burada gözlenen sınıf pratiği bilgiyi, yaşam dünyasından hareketle birlikte üretilen, sorgulanan ve yeniden anlamlandırılan bir süreç olarak ele almaktadır. Ne var ki bu yaklaşımı yalnızca "öğrenci merkezli" ya da "katılımcı" bir pedagojik düzenleme olarak görmek yetersizdir. Günümüzde popülerleşmiş öğrenci merkezli eğitim anlayışları çoğu zaman öğrenme sürecini bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gereken pedagojik bir teknik sorun olarak ele alırken, Freire'nin problem tanımlayıcı eğitimi, öğrenme süreci ile toplumsal değişim arasında kurduğu güçlü bağ üzerinden ayrışır. Freire'nin yönteminde sınıf ortamındaki diyalojik bilgi üretimi, yalnızca bireysel gelişimi değil, tarihsel ve toplumsal gerçekliğin eleştirel çözümlemesini ve dönüştürülmesini hedefler. Öğrencilerin deneyimlerinin sınıfa taşınması, bu deneyimlerin pedagojik olarak tanınmasıyla sınırlı değildir; bu deneyimler, eşitsizliklerin, güç ilişkilerinin ve tarihsel koşulların sorgulanabildiği bir düşünme alanına dönüştürülür. Bu nedenle öğretmenin rehber konumu, otoritenin yumuşatılmasından ibaret değildir; öğretmen ve öğrencinin birlikte düşünen, birlikte sorgulayan ve dünyayı dönüştürülebilir bir gerçeklik olarak kavrayan özneler hâline gelmesini ifade eder. Çocukların söz hakkı, karar süreçlerine katılımı ve gündelik deneyimlerin pedagojik tartışmaya açılması, yalnızca demokratik bir sınıf atmosferi yaratmakla kalmamakta, öğrenme ile toplumsal dönüşüm arasındaki bağı erken yaşta kuran bir bilinçlenme sürecine işaret etmektedir. Bu yönüyle bu söyleşide karşılaştığımız sınıf içi pratikler, problem tanımlayıcı pedagojinin erken çocukluk düzeyindeki örnekleri olarak, öğrenmeyi toplumsal değişimin imkânıyla birlikte düşünen eleştirel bir eğitim anlayışına yaklaşmaktadır.

Freire'nin "diyalog" kavramı, bu söyleşinin merkezinde yer alan temel pedagojik ilke olarak dikkat çekmektedir. Diyalog burada yalnızca iletişimsel bir araç değil, eşitlikçi bir ilişki kurma, özneleşmeyi mümkün kılma ve bilinç dönüştürme pratiği olarak öne çıkmaktadır. Sınıf içinde "yasak" yerine neden-sonuç ilişkisine dayalı açıklamaların tercih edilmesi, otoritenin baskıcı biçimlerini reddeden ancak pedagojik sorumluluğu ve etik sınırları koruyan bir yaklaşımı göstermektedir. Bu yaklaşım, Freire'nin baskıcı otorite ile pedagojik otorite arasındaki ayırımına işaret eder: Amaç itaat üretmek değil, bilinç geliştirmektir. Çocukların "haksızlık", "ayrımcılık" gibi kavramları gündelik yaşam içinde kullanabilmeleri bilinçlenme (conscientization) sürecinin erken yaşlarda filizlenebileceğine dair olasılıkları öne çıkarmaktadır. Burada eğitim, yalnızca bilişsel bir kazanım değil, dünyayı anlamlandırma ve dönüştürme kapasitesinin gelişimi anlamına gelmektedir.

Çocuk hakları üzerine yapılan çalışmalar ve okul içinde gerçekleştirilen sembolik yürüyüş, pedagojik pratiğin kamusal bir boyut kazandığını ortaya koymaktadır. Bu tür uygulamalar, çocukları edilgen alıcılar olmaktan çıkarıp toplumsal özne olarak konumlandırmakta, onları hak, adalet ve eşitlik kavramları etrafında düşünmeye ve eylemeye davet etmektedir. Böylece eğitim, yalnızca bireysel gelişimi değil, toplumsal dönüşüm potansiyelini de içeren bir süreç haline gelmektedir. Bu boyut eleştirel pedagoji yaklaşımı benimsenen sınıf içi pratiklerde önemli bir

yere oturmaktadır. Freire'nin vurguladığı gibi eğitim hiçbir zaman nötr değildir; ya mevcut düzeni yeniden üretir ya da onu dönüştürme potansiyeli taşır. Bu bağlamda çocukların hak temelli bir dil geliştirmeleri ve kolektif biçimde kendilerini ifade etmeleri, pedagojik pratiğin dönüştürücü bir yön kazandığını göstermektedir.

Doğa temelli çalışmalar, kolektif hikâye yazımı ve sanatın merkezde olduğu öğrenme ortamı ise eleştirel pedagoji yaklaşımının yaratıcılığı, kolektiviteyi ve deneyimsel öğrenmeyi önceleyen yönünü güçlendirmektedir. Çocukların kendi izlerini bırakabildikleri üretimler, bilginin yeniden üretimi değil, birlikte inşası anlamına gelmektedir. Bu durum Freire'nin "insanların dünyayı yalnızca anlamakla kalmayıp yeniden yaratma kapasitesine sahip olduğu" düşüncesiyle örtüşmektedir. Çocukların üretim sürecinde özne olmaları, pedagojik alanın demokratikleşmesini ve öğrenmenin kolektif bir deneyime dönüşmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu söyleşi eleştirel pedagoji yaklaşımının yalnızca teorik bir çerçeve değil, okul öncesi düzeyde dahi somut, uygulanabilir ve dönüştürücü bir pratik olabileceğini göstermektedir. Bu deneyimler, eğitimin hiyerarşik bir bilgi aktarımı süreci olmak zorunda olmadığını, diyalog, katılım, adalet ve kolektif üretim temelinde yeniden kurgulanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bu uygulamalar, pedagojik yaklaşımın niteliğinin belirleyici olduğunu ve dönüşümün sınıf içinden başlayabileceğini güçlü biçimde göstermektedir. Bu deneyimler, eğitimin geleneksel kalıpların ötesine geçerek çocukları, dünyayı sorgulayan ve dönüştürme kapasitesine sahip özneler olarak konumlandırmanın mümkün olduğunu ortaya koyması bakımından umut vericidir.